

KREŠŤANSTVO A MODEL Y FILOZOFIE DEJÍN²⁹

Peter KYSLAN

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, Slovensko

ÚVOD

Filozofia dejín, ako spôsob filozofovania o dejinách má zvláštny osud. Jej neobyčajný historický príbeh je spojený s krátkym trvaním klasickej etapy. Na rozdiel od fyziky, etiky a logiky nepatrí ku klasickým odborom, ktoré vymedzujú – počínajúc antikou – oblasť filozofie. Filozofia dejín, ako samostatná myšlienková iniciatíva, vzniká v historicky neskorej dobe, aby sa už o storočie neskôršie opäť stratila, zanikla. Jej vznik a koniec-koncov aj vrchol spadá do obdobia osvietenstva (18. storočie). Už o pár desaťročí neskôršie znamená Hegelova filozofia klasické vyvrcholenie jej vývoja vôbec a o generáciu neskôršie formuloval K. Marx svoj materialistický náčrt dejín proti Hegelovi, zatiaľ čo jeho súčasník J. Burckhardt pripomína filozofiu dejín, aj keď s istou negativitou už ako opäť zmysluplné podujatie.

Hľadanie odpovede na otázky: Prečo mala takýto osud tak veľkolepá filozofická aktivita. Prečo veľké plány dejín stratili svoj pôvab a dôležitosť, dokonca sa stali nedôveryhodné a marginalizované? – by predstavovala náročnú filozofickú a historickú úlohu. V predkladanej štúdii je našou snahou vymedziť a evalvovať miesto kresťanstva v klasických modeloch filozofie dejín. V krátkych a obmedzených náčrtoch vymedzíme teologickú povahu v štyroch paradigmatických koncepciách filozofie dejín u Augustína, Voltaireho, Kanta a Hegela. Samozrejme si uvedomujem absenciu a iných dôležitých filozoficko-dejinných koncepcií, ale vedome výskumný záber štúdie rozsahovo limitujeme a tiež zúžime optiku na vybrané koncepcie.

Vychádzame z hypotézy, že: *kresťanské zhodnotenie dejín a moderné zhodnotenie subjektu vytvárajú predpoklady pre vznik filozofie dejín.*

KNIŽNÝ POČIATOK DEJÍN

Bytie filozofie dejín zapustené v dejinách, znamená prepletenie s reálnymi historickými procesmi ako aj formami vedomia. Z koncepčného hľadiska je dôležité povedať že celá historiografia je spojená s filozofiou dejín. Tam, kde sa píše história, existuje implicitná filozofia dejín. Filozofia dejín nie je vynájdená.

²⁹ Príspevok je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0280/18 *Kant a filozofia dejín.*

[20] No napriek tomu kulmináciu tohto typu myslenia označujeme knižne filozofia dejín ako samostatnú filozofickú disciplínu.

Mnoho prominentných mysliteľov sa zaoberalo históriou ako celkom a postupom času poskytli rôzne odpovede na otázky o tom, ako sa dejinný príbeh odohráva a mal by odohrávať. Otázky a problémy historických znalostí sú predmetom filozofie dejín. Tento termín predstavil v 18. storočí francúzsky osvietenec Voltaire, ktorý prvýkrát hovoril o *philosophie de l'histoire* v roku 1765. [9] Zároveň v tom istom období, ako poukázal R. Koselleck, [15] bol vytvorený kolektívny singulár dejiny, v dôsledku čoho sa história ako totalita a vlastná účinná moc prvýkrát odčlenila od množstva rozprávaných príbehov zo života a o živote a bola povýšená na tému. Na filozofickú tému, ktorá sa postupne stala podmienkou pre život v európskom myšlienkovom prostredí. *Lineárny typ času* objavený kresťanstvom vytvoril dejinnú víziu smerovania a konca dejín. Dejiny sa stali svedkom spásy (Augustín), pokroku (Voltaire, Condorcet), morálky (Kant) a rozumu i slobody (Hegel). Neexistuje však pevná, stabilná a záväzne akceptovaná definícia filozofie dejín. [21]

Napriek uvedenému možno tvrdiť, že počiatky filozofických úvah o histórii siahajú ešte ďalej. Hegel a Marx v zásade ukončujú pokusy o celkovú filozofickú interpretáciu svetových dejín, ktoré možno nájsť už v židovsko-kresťanskej tradícii a staroveku, v stredoveku, v období renesancie, humanizmu a osvietenstva a boli v centre filozofických úvah o histórii. V centre novej filozofie dejín, ktorá je zameraná na vytvorenie modernej histórie, sú teoretické a metodologické základy a problém platnosti ich tvrdení. Túto fázu filozofie dejín označujem poklasickú a posthistorizmom a je spojená s kritikou veľkých projektov dejín a orientáciou na metódu skúmania dejín.

AUGUSTÍNOV OBJAV – IDEOVÝ ZAČIATOK FILOZOFIE DEJÍN

Všeobecne rozšíreným názorom je, že až v novoveku a v osvietenstve možno vo vlastnom zmysle hovoriť o filozofii dejín. Ak sú dejiny západnej kultúry výsledkom gréckej a židovsko-kresťanskej tradície, potom to môže znamenať, že grécke myslenie a filozofia sú nedejinné, ktoré sa až preniknutím židovsko-kresťanskej myšlienky dostáva k pochopeniu vysokej hodnoty času a dejín. Prvým orientačným rámcom gréckeho obrazu sveta je kozmos, príroda, ktorej priebeh času je *cyklický*, až jeho dejinno-spásne a eschatologické preformovanie poskytuje centrálny význam dejinnej orientácii na život človeka. Možno teda povedať, že až židovsko-kresťanské myslenie vytvára dejinné vedomie, ako to čo nielen dejinne myslí a hlavne vytvára novú antropologickú paradigmu, iný obraz a určenie človeka. Človek si berie dianie z prírody. Človeka, ktorý cíti, vníma a poznáva dejiny, spomína, predpokladá a plánuje dejinné udalosti

smerom z minulosti a do budúcnosti, disponuje základnou črtou moderného človeka.

K. Jaspers k tomu poznamenal: Filozofia dejín mala na Západe svoj základ v kresťanskej viere. Vo veľkolepých dielach od Augustína až k Hegelovi videla táto viera chod Boha v dejinách. [11] Jaspers jasne deklaruje prvotný bazový impulz a spoločnú ideovo-obsahovú os filozoficko-dejinných koncepcií. N. Berďajev o kresťanstve a filozofii dejín píše: Kresťanstvo vnieslo do dejín dynamiku, pohyb nevídanej sily a vytvorilo podmienky pre filozofiu dejín. Som toho názoru, že kresťanstvo vytvorilo nielen onú filozofiu dejín, ktorá sa nazýva kresťanskou v úzko vieroučnom zmysle, ako je napríklad filozofia dejín sv. Augustína alebo Bossueta, ale i všetky nasledujúce systémy až po systém Marxov, ktorý sa stal vďaka svojmu poňatiu dynamiky dejín tak typickým pre obdobie kresťanstva. Kresťanstvo vnieslo do dejín dynamiku, pretože do nich vnieslo ideu jedinečnosti a neopakovateľnosti udalosti, čo bolo pohanskému svetu nedostupné, pre neho sa udalosti neustále opakovali, čo znemožňovalo pochopenie dejín. [4] Uvedené postoje Jaspersa a Berďajeva participujú na argumentovaní, v úvode uvedenej, hypotézy našej štúdií.

Gréci mali otcov dejepisu Herodota a Tukydidu a položili základy historického opisu udalostí a osobností. Avšak dokázali opísať len dianie, v ktorom žili a v rámci mytologického vnímania času v cyklickom modeli. Minulosť a budúcnosť nevnímali v časovej vzdialenosti a perspektíve. Treba poznamenať, že u Grékov neexistovala taká rovnaká jednota s minulosťou ako u kresťanov a židov, ktorí v nej videli svedectvo vernosti Bohu a uskutočňovanie myšlienky spásy. A práve *myšlienka spásy* resp. *dejín spásy*³⁰ (historia salutis alebo historia sacra) vytvára predpoklad pre zmenu vnímania dejinného a nedejinného, redefiníciu človeka a jeho dejín a neposlednom rade ideu pokroku. Práve tu ideu pokroku, ktorá stála pri zrode filozofie dejín a sekulárne dejinného uvažovania v osvietenstve.

Základný bod tejto preorientácie myslenia predstavuje Augustínov spis *O Božom štáte* (*De civitate Dei*). K nemu treba priradiť aj jeho spis *O pravom náboženstve* (*De vera religione*), v ktorom sa jeho autor výrazným spôsobom orientuje na problematiku dejín v kontexte radikálnej premeny človeka.

Potrebné je evidovať aj politický podnet pre hlavný filozoficko-dejinný spis Augustína *De civitate Dei*. Uvedený spis bol napísaný v rokoch 413 – 426 ako forma reakcie na vtedajšie svetom otriasajúce dobytie a následné vyplienenie večného mesta Ríma Vizigótmami na čele s Alarichom v roku 410. Ako uvidíme

³⁰ Pojem „dejiny spásy“ bol zavedený okolo polovice 19. storočia. [18].

nižšie, že je symptomatické, ako jednotlivé modely filozofie dejín reaguje na historickú dobu v dobe svojho vzniku a často sú spojené na jednej strane s historicko-politickou neistotou a na strane druhej s očakávaním.

Adresáti a zameranie diela Augustína môžu byť dvojakého druhu. Po prvé sa realizuje kriticko-apologetická konfrontácia s pohanstvom a jeho spájaním náboženstva a politiky, pričom mu ide hlavne o obranu kresťanov pred výčitkou, že práve oni sú vinní za túto katastrofu (kniha I-X). Na druhej strane je to aj posolstvo kresťanom samotným (kniha XI – XXII), ktorí boli oklamaní falošným nepravým zosvetštením náboženstva a osudom Ríma bol spochybnený božský zámer spásy. Za takejto situácie bolo potrebné sa vyrovnávať s historickou neistotou, aby bola zaistená pravda kresťanskej viery prostredníctvom reflexie o zmysle dejín.

Analogicky by sme mohli hovoriť aj so vznikom klasických modelov filozofie dejín, ktoré boli priamou reakciou na dejinotvorné zmeny a potreby redefinície človeka. Augustínov rozsiahly výklad dejín bol postavený proti blízkym očakávaniam raného kresťanstva i proti spájaniu s osudom Ríma, ale aj proti pohanskému náhľadu na svet. Filozofia dejín tu nadobúda svoju dôležitosť ako médium zjasnenia a posilnenia presvedčenia vo viere. To je možné len vtedy, keď sa samé dejiny zažívajú ako významné, základné pre existenciálne sebaepochopenie ľudstva. Podobne sa v 19. storočí dejinné sebauvedomenie spájalo s národom, kultúrou a štátom (Herder, Hegel).

Treba si však povšimnúť, že iniciatíva Augustína sa neobmedzuje len na vysporiadanie sa s pohanstvom, ale vymedzuje sa tak aj so židovstvom. Nie koniec, ale stred je bodom vzťahu všetkých udalostí plánu spásy. Tento stred bol dosiahnutý už raným kresťanstvom. Lebo: Presvedčenie o zmŕtvychvstaní je primárne a nie eschatologické očakávanie. [6]

V diele *O pravom náboženstve* Augustinus napísal: Hlavnou vecou pri skúmaní tohto náboženstva sú dejiny a to, ako pôsobí podľa proroctva Božia prozreteľnosť v čase na spásu ľudského pokolenia, ako a čím vplýva na nápravu ľudstva a prevýchovu k večnému životu. [2] V tomto výroku filozof patristiky deklaruje (1) silnú väzbu náboženstva a dejín; (2) miesto garanta a hýbateľa dejín; (3) univerzálnosť (filozofie) dejín; (4) rozumnosť a morálku v dejinách; (5) smerovanie a cieľ dejín. Týmto spôsobom určuje rad črt budúcich filozoficko-dejinných koncepcií.

Augustínova koncepcia pozemských dejín (t. j. dejín, ktoré sa vzťahujú na *civitas terrena*) je teda zjavne substančná a finitistická. Koncepcia Božieho štátu, ktorý *historicky* prechádza (ústi) do kráľovstva božieho, je naopak infinistická a optimistická, lebo vychádza z predpokladu, že *kráľovstvu božiemu* už nebude

konca. [8] Augustínova filozofia dejín má teda charakter (svojráznej) filozofie budúcnosti.

Možno zhrnúť neobyčajne dôležitý prínos Aurelia Augustína. Podľa Diltheya je dejinné vedomie možné až na pôde kresťanstva, ako vedomie, ktoré vidí v dejinách to podstatné a tým vytvára predpoklady pre každú filozofiu dejín. [7] Rozdielne – ontologické, temporálne, politické, praktické, metodické určenia historického neboli v rámci antickej historiografie a filozofie spojené do jednotnej koncepcie. Predlohou modernej filozofie dejín sa stali až v spojení s ideou rozsiahleho výkladu dejín. Zlom v myšlienkovom horizonte antiky sa exemplárne uskutočnil až v teológii dejín Aurélia Augustína.

POKRAČOVATELIA AUGUSTÍNA

V tejto časti sa pokúsime o vymedzenie dôležitosti a funkcie kresťanskej eschatológie v klasických modeloch filozofie dejín. Veľké vízie Voltaireho, Condorceta, Kanta, Hegela a Marxa tvoria základnú historickú cestu filozofovania o dejinách³¹.

Podstatným znakom novej filozofie dejín je sekularizácia. Proces zosvetštenia je typické pre európske osvietenstvo, na jednej strane je tu kritika dogmatického kresťanstva, zvlášť katolíckej cirkvi a na druhej strane je tu úsilie o vybudovanie vlastného obrazu sveta, ku ktorému odteraz patrí aj nová téma, ktorou sú dejiny. Táto definícia však odporuje rozšírenému pojmu sekularizácie, podľa ktorej nie je filozofia dejín (*Geschichtsphilosophie*) ničím iným, ako dejinami spásy vo svetskom rúchu a na tomto to koniec koncov stroskotáva. [17]

V tejto časti nechceme ponúknuť širšiu analýzu veľkých modelov filozofie dejín, naopak na vybraných reprezentatívnych koncepciách je naším záujmom načrtnúť ich kresťanský pôdorys. Vedome opomenieme ďalšie koncepcie novovekej filozofie (T. Hobbes, J.-J. Rousseau, J.-B. Bossuet, G. Vico, J. G. Herder a iných) a vyberáme najvýraznejšie dejinné vízie filozofov.

F. A. Voltaire (1694-1778), často označovaný za kapitána osvietenstva, nebol tak tvorca hlavných osvietenských myšlienok, ale skôr ich dobrým propagátorom. Okrem už spomenutého sa zapísal do dejín filozofie dejín ako ten, ktorému vývoj myslenia a slov umožnil vysloviť termín filozofia dejín. Rastúca mohucnosť filozofie a sekulárne uchopenie dejín tvorili potenciú k vzniku tak vymedzenej filozofickej činnosti.

³¹ Samozrejme treba evidovať tzv. historizmu alebo fázu posthistórie v 20. storočia. Avšak metodologická a historiografická orientácia týchto iniciatív rezignovala a kritizovala pokusy o veľké uchopenie dejín. Minimalizovala filozofický potenciál na kritiku klasických koncepcií a analýzu metódy a prístupu k dejinám. [17]

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že Voltaire sa so svojim sekularizmom a racionalizmom v dejinách jasne ohraničil voči kresťanskej náuke a dejinám spásy. Dokonca by sme mohli v tomto prípade aj spochybniť jeho dejinne myslenie ako také: Epocha osvietenstva 18. storočia je hlboko ahistorická napriek tomu, že práve vtedy vznikol samostatný pojem filozofia dejín, ktorý prvýkrát použil Voltaire, napriek tomu, že vtedy vznikol celý rad historických kníh a prác. [4] Prečo ahistorická? Tému o ahistorickom myslení a charakte osvietenstva pokladá vynikajúci znalec dejín filozofie Ernst Cassirer za heslo romantizmu. Odmietajúc túto pozíciu v hodnotení uviedol, že aj v tejto oblasti (dejiny) osvietenstvo nastolilo vlastnú filozofickú otázku, ktorá sa pýtala na podmienky možnosti poznania dejín.

Napriek všetkým predpokladom Voltaire neponúkol ucelenú veľkú koncepciu dejín (počiatku, zmyslu a konca dejín), ale v dejinách filozofie dejín vystupuje ako kritik. Po prvé, kritizoval staré písanie dejín a kládol dôraz na také moderné metodické aspekty, ako boli vedeckosť, pravda, rozumnosť a hľadanie toho podstatného a určujúceho v dejinách. Kritizoval poveru, obrazotvornosť a bachorky. [13] Za podstatné nedostatky starého, tradičného písania dejín pokladal ich mýtické ponímanie a výklad a tiež kult hrdinov. [14] Hlavne tieto nedostatky sa usiloval prekonať a preto realizoval demytologizáciu dejín.

Na strane druhej, oveľa skrytejšej podobe možno evidovať inú stránku kritiky – nekritizuje falošný eschaton, ale mylný nárok na cirkevnú autoritu. Jej kritériom je rozum. Filozofia dejín ako historická formácia je preto k moci dotiahnutou ideou rozumu a jeho dejinného rozvoja smerujúceho k dokonalosti ľudstva. [5] Voltaire tak podal vo svojom diele *Esej o mravoch a duchu národov* prvú filozofiu dejín v zmysle racionalistickej vedy a z formálneho hľadiska, ktorá stála v protiklade k dovtedajšiemu teologickému (providenciálnemu) poňatiu dejinného procesu, pri zrode ktorého stál Aurelius Augustinus.

Ale preto, že Voltaire zatratil náboženskú eschatológiu, dejiny vlastne zvedčtil a racionalizoval do takej mieri, že nedokázal vymedziť zmysel a cieľ dejín. Preto sa nemohol stať autorom veľkého projektu dejín. Absencia kresťansko-eschatologickej viery mu neumožnila myslieť dejinne univerzálne. Zapísal sa však ako dôležitý mílnik pre budúce filozofie dejín. Jeho kritický a metodologický prístup vymedzil subjekt a ovplyvnil filozofiu osvietenstva a okrem iného aj nasledujúce dejinné myšlienkové konštrukcie.

K dejinám sa vo francúzskom osvietenstve vyjadrovali viacerí – Ch. Montesquieu kládol dôraz na obchod a národné dejiny (geopolitiku), J. Condorcet, možno povedať, najvýraznejšie reprezentuje vieru v ideu pokroku a nekonečné hranice ľudského zdokonaľovania a opačný príklad je kritik civilizácie a pokroku J. J. Rousseau. Ani jednému z horeuvedených sa nepodarilo

vymedziť dejín tak, aby sa stali vodiacou myšlienkou ich celej filozofie. Nedokázali vytvoriť predstavu naplnenia dejín, ale podobne ako Voltaire prispeli svojim humanizmom, perfekcionizmom, demokraciou, kriticizmom, vedeckosťou, racionalizmom ku charakteru a koncipovaniu budúcich veľkých projektov dejín.

Nasledujúcim medzníkom dejín filozoficko-dejinného myslenia je nepochybne nemecký filozof Immanuel Kant (1724-1804). O rozdielnej povahe nemeckého osvietenstva bolo napísané viacero štúdií a kníh. K výrazným inšpiráciám z francúzskeho prostredia sa viacerí nemeckí myslitelia priznávajú. Ale otázka znie: Ako je možné, že v nemeckej filozofii vznikajú pokusy koncipovania univerzálnych dejín a objavujú sa celistvé filozofické vízie dejín?

Jednoduchá odpoveď by mohla znieť, že im to umožňuje ich transcendentalizmus a idealizmus. Ale, je potrebné zdôrazniť, že obzvlášť stúpenci nemeckého idealizmu hovorili o rozume v dejinách. [1] Dejiny sa rozvíjajú na základe princípu rozumu. Pritom sa už nejedná o nadčasový rozum, ale o samotný rozum v dejinách. Dejiny musia byť tento rozum predpokladať, alebo sa v priebehu času stávať vždy rozumnejšími.

Kantova filozofia dejín (*Domnelý začiatok ľudských dejín, K večnému mieru a Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle*) stojí na okraji jeho kritickej filozofie, ale v súčasnom bádateľskom fókuse sa jedná o jednu z najintenzívnejšie rozvíjajúcich sa výskumných oblastí. Kantov projekt *večného mieru a svetoobčianska idea* obsahuje mnoho čo obsahovo a metodologicky francúzske osvietenstvo ponúkalo. Filozofické témy ako – *domnelý počiatok dejín, od prírody ku kultúre, politika a morálka, antagonizmus v spoločnosti, svetoobčiansky celok, svetoobčianske právo, rozvoj všetkých vlôh, obchod a garant mieru, idea pokroku* a iné – tvoria základnú os filozofie dejín nemeckého filozofa. Avšak k tomu na rozdiel od francúzskych mysliteľov pridal ešte niečo viac. Kant ustanovuje pre to niečo nadindividuálne, čo nejasne nazýva zámer prírody (*Naturabsicht*) alebo aj prozreteľnosť (*Vorsehung*); hovorí dokonca o nariadení nejakého múdreho stvoriteľa (*Anordnung eines weisen Schöpfers*). Takéto výrazy, ktorými Kant necháva vstať z mŕtvych Boha ako toho, kto riadi ľudské dejiny, môžu byť vyložené iba ako polovičatá sekularizácia. [17] Možno sa spýtať: Vynára sa tu síce opäť stará teologická figúra myslenia prozreteľnosti v sekulárnej podobe. [16] Možno sa domnievať, že Kant nikdy neodmietal náboženstvo a v neskorom období sa venuje a počíta s praktickou stránkou náboženstva. Hlavne neskorý spis *Náboženstvo v medziach číreho rozumu* deklaruje skutočnosť, že do Kantovho záujmu sa dostáva nie len kresťanstvo, ale aj cirkev ako dôležitý nástroj dosiahnutia *etického spoločenstva*.

Religióznú povahu Kantovho eticko-dejinného projektu možno analyzovať najlepšie problematizáciou Kantových dvoch zjavne paradoxných téz. Morálka nepotrebuje ani ideu inej bytosti nad človekom k tomu, aby poznal svoju povinnosť [13] a druhé tvrdenie že vznešená, nikdy úplne dosiahnuteľná idea etického spoločenstva sa v ľudských rukách značne zmenšuje. [13] Kant akoby si protirečil, na schopnosť morálky nepotrebujeme Boha, avšak na smerovanie k etickému spoločenstvu je najvyššia bytosť potrebná. Z úzkej interpretačnej perspektívy, uvedené konštatácie spôsobujú prinajmenšom zmätok. Kantov človek dokáže byť morálny (cnostný) aj bez boha a avšak etické spoločenstvo (ako cieľ dejín), založené na tej istej morálke, sa nemôže kreovať bez boha ako garanta.

Je však potrebné čeliť Kantovi zo širšieho interpretačného diapazónu. V zmysle Kantovej filozofie dejín má náboženstvo svoje miesto. Existencia nábožensky ukotveného boha je nevyhnutná, je totiž nevyhnutným stupňom na ceste k realizácii morálky v spoločenskom a historickom kontexte, takpovediac v časovom horizonte.

Na nevyhnutné miesto teológie vo filozofii dejín odkazuje asi najvýraznejší model filozofie dejín v zmysle dejín filozofie, a to Hegelova filozofia dejín, ktorá na dlhé obdobie hodila tieň na ostatné aj spomínané filozoficko-dejinné koncepcie. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) mal v rokoch 1822 až 1831 päť krát prednášky k filozofii dejín bez toho, aby k tejto téme zverejnil jediné dielo. Jeho *Prednášky o filozofii dejín* (*Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*) boli vydané až po jeho smrti. Opierali sa o Hegelove rukopisy ako aj o kópie prednášok poslucháčov. Hegel sa v nich kategoricky dištancuje od osvietenieckého písania dejín. Tieto púhé reflektujúce dejiny (*reflektierende Geschichte*) [10] mali ten nedostatok, že pozorovateľ predložil svoje myšlienky voči dejinám zvonku. Hegel podobne ako Kant potreboval garanta dejín. To čo v kresťanskej náuke jednoznačne a bezpečne zabezpečoval Boh. Hegel formuluje hypotézu o *rozume v dejinách*, ktorú má v úmysle overiť cez historické znázornenie (udalosti a osobnosti dejín). Podobne ako Kant získava z už rozvinutej filozofie ideu rozumu, ktorá tvorí kritérium pre popis a hodnotenie dejín. Predsa inak ako Kant nepostuluje Hegel rozum apriórne (a priori) ako nejasný zámer prírody, ale pokúša sa o racionálnu rekonštrukciu dejín, ktorú chápe ako sebarealizáciu rozumu. [17]

Hegel píše: Až zo sledovania svetových dejín má vyplynúť, že prebehli rozumne, že boli nutným postupom svetového ducha, ducha, ktorého prirodzenosť je síce jedna a tá istá, ktorý však v súcne sveta explikuje túto svoju prirodzenosť. To musí byť, takpovediac, výsledkom dejín. Dejiny však máme brať také, aké sú; musíme postupovať historicky, empiricky. [10] Hegel týmto

spôsobom završuje filozofiou dejín syntézou predchádzajúcich filozoficko-dejinných impulzov a jasne určuje ráz filozofického vnímania dejín. V jednoduchosti povedané Hegel spojil ľudskú prirodzenosť, rozum, boha, štát a právo do jedného dejinného obrazu sveta.

Neskorší protivníci tohto typu myslenia od historizmu až k posthistórii, sa snažia v prvej línii odstrániť Hegela. Predstavuje totiž pre nich terč pre všetky výčitky, ktoré môžu byť vymedzené, predovšetkým proti filozoficko-dejinnému mysleniu. Každý filozof dejín nasledujúceho obdobia, počnúc Marxom, začína svoje koncipovania odmietnutím Hegela a jeho pokusu o idealistický a univerzálny výklad dejín.

ZÁVER

Možno tvrdiť, že veľké filozoficko-dejinné vízie vznikajú v historickom čase veľkých politických udalostí: Augustín – úpadok Rímskej ríše 410, Voltaire a iní francúzski osvietenci – Francúzska revolúcia 1789, Kant – vplyv Francúzskej revolúcie, Hegel – Viedenský kongres 1815 a iní. Nie však, každý dokázal vytvoriť systematickú koncepciu dejín. Podarilo sa to tým, ktorí do svojich koncepcií pustili určitú teologickú, teleologickú, transcendentálnu a idealistickú rovinu a nie len to, na tejto rovine dejinný výklad vybudovali.

Rakúsky historik M. Wladyka si položil otázku: Kto je schopný filozoficky uvažovať o dejinách? Odpovedá: Dokáže to iba kresťan, ten myslí súčasne dejinne a nábožensky. [20] Len takéto myslenie nie je, podľa neho, v rozpore.

SUMMARY

The paper presents to prove the important place of theology in the concepts of philosophy of history of Voltaire, Hegel and Kant. The functionality of models of the philosophy of history would be very problematic without a superpersonal principle. The paper attempts to prove that the Christian evaluation of history and modern evaluation of subject create conditions for the formation of philosophy of history.

REFERENCES

1. ANGEHRN, E. 1991. *Geschichtsphilosophie*. Stuttgart; Berlin, Köln : Verlag W. Kohlhammer, 1991. 200 s. ISBN 3-17-010623-6.
2. AUGUSTINUS, A. 1975. O pravom náboženstve. In *Antológia z diel filozofov. III. zv. Patristika a scholastika*. Bratislava : Nakladateľstvo Pravda, 1975. s. 111-159.

3. AUGUSTINUS, A. 2005. *Boží štát. I. zväzok*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2005. ISBN 80-7162-571- X.
4. BERĎAJEV, N. 1995. *Smysl dějin : pokus o filosofii člověka a jeho osudu*. Praha : OIKOYMENH, 1995. ISBN 80-85241-91-9.
5. BURCKHARDT, H. M. 1971. *Úvahy o světových dějinách*. Praha : Melantrich, 1971. 236 s.
6. CULLMANN, O. 1962. *Christus und die Zeit : die urchristliche Zeit - und Geschichtsauffassung*. Zürich : EVZ, 1962, 221 s.
7. DILTHEY, W. 1966. *Einleitung in die Geisteswissenschaften*. Stuttgart : Teubner, 1966.
8. DUPKALA, R. 1998. *Úvod do filozofie dejín*. Bardejov : FOTOPRESS, 1998. ISBN 80-967489-5-5.
9. HAVELKA, M. 2004. *Úvod do filozofie dějin : tradice, možnosti, koncepty*. In *Filozofie dějin : problémy a perspektivy*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 29-69. ISBN 80-210-3593-5.
10. HEGEL, G. V. F. 2004. *Filosofie dějin*. Pelhřimov : Nová tiskárna, 2004. ISBN 80-86559-19-X.
11. JASPERS, K. 1949. *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*. München, 1949.
12. KANT, I. 1996. *Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle*. In *K večnému mieru*. Bratislava : ARCHA, 1996. ISBN 80-7115-129-7.
13. KANT, I. 2013. *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Praha : Vyšehrad, 2013. ISBN 97-880742935-0-4.
14. KONDYLIS, P. 1981. *Aufklärung im Rahmen des neuzeitlichen Rationalismus*. Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 1981. ISBN 3-12 -915430-2.
15. KOSELLECK, R. 1979. *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Frankfurt am Main, 1979.
16. LÖWITH, K. 1967. *Gott, Mensch und Welt in der Metaphysik von Descartes bis Nietzsche*. Göttingen, 1967.
17. ROHBECK, J. 2008. *Geschichtsphilosophie*. Hamburg : Junius Verlag, 2008. ISBN 978-3-88506-602-6.
18. STECK, K. G. 1962. *Evangelisches Kirchenlexikon*. 2. vydanie. Göttingen/Zürich : Vandenhoeck Ruprecht, 1962.
19. VOLTAIRE, F. A. 1978. *Výbor z díla*. Praha : Svoboda, 1978.
20. WLADYKA, M. 1995. *Geschichtsphilosophie und Christentum*. In *Armīs et Litterīs*. Vienna, 1995, roč. 13, s. 95-166. ISBN 978-3-9503699-6-0.
21. ZÁKUTNÁ, S. 2019. Kant in the context of 18th century philosophy of history. In *Studia Philosophica Kantiana*, Prešov, 2019, roč. 8, č. 2, s. 35-44. ISSN 2585-7673.

CHRISTIANITY AND MODELS OF PHILOSOPHY OF HISTORY

Peter KYSLAN, assistant professor, Faculty of Arts, University of Presov, Ul. 17. novembra 1, 080 01 Presov, Slovakia, peter.kyslan@unipo.sk, 00421917082468

Abstract

The philosophy of history had its foundations in the Christian faith. The magnificent works from Augustine to Hegel show that Christianity saw God's deeds in history. The paper presents an attempt to philosophically analyse the process from theology of history to the philosophy of history. It outlines Augustine's theology of history and its influence on the Enlightenment philosophical-historical projects of Voltaire, Kant, Hegel. During this period, philosophy of history has gained its importance as a medium of clarifying and strengthening belief in faith. This is only possible if history itself is experienced as something important for the existential self-understanding of humankind. The paper attempts to prove that the Christian evaluation of history and modern evaluation of subject create conditions for the formation of philosophy of history.

Keywords

Philosophy of History, Christianity, Enlightenment, Augustine Aurelius, Immanuel Kant